

Anastasiia Kheleniuk

Muzeum Historii
Narodowego Uniwersytetu
„Akademia Ostrogska”
ORCID:
0000-0003-1318-9343

Olha Shlakhova

Narodowy Uniwersytet
„Akademia Ostrogska”
ORCID:
0009-0008-4785-4456

Anastasiia Verkhovetska

Katolicki Uniwersytet Lubelski
ORCID: 0000-0002-7582-3613

Formy pracy z kulturą w czasie wojny – doświadczenia Muzeum Historii Uniwersytetu Narodowego „Akademia Ostrogska” jako przykład adaptacji instytucjonalnej

Forms of cultural engagement during wartime: the experience of the Museum of the History of Ostroh Academy as an example of institutional adaptation

DOI: 10.61027/2025/7/119139

POZAMILITARNE ASPEKTY WOJNY

MUZEUM
MUZEUM UNIWERSYTECKIE
WOJNA
DZIEDZICTWO KULTUROWE
DIGITALIZACJA ZBIORÓW

MUSEUM
UNIVERSITY MUSEUM
WAR
CULTURAL HERITAGE
DIGITISATION OF COLLECTIONS

Abstrakt

Artykuł analizuje wpływ pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę na funkcjonowanie sektora edukacji i kultury, koncentrując się na działaniach podejmowanych przez Muzeum Historii Narodowego Uniwersytetu „Akademia Ostrogska” (NaUOA). Szczególną uwagę poświęcono strategiom adaptacji muzeum uniwersyteckiego, które w obliczu wojny podjęło inicjatywę digitalizacji swoich zbiorów oraz stworzenia wielofunkcyjnej „galerii-schronu”. Dzięki wsparciu grantowemu udało się zabezpieczyć cenne kolekcje, udostępnić je w formie cyfrowej oraz kontynuować działalność kulturalną. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego nie tylko chroni ukraińską historię, lecz także przyczynia się do umacniania tożsamości narodowej i promocji kultury w kraju i za granicą.

Abstract

This article examines the impact of Russia's full-scale invasion of Ukraine on the country's education and cultural sectors, with particular emphasis on the activities of the Museum of the History of Ostroh Academy (NaUOA). Special attention is given to the adaptation strategies adopted by the university museum, which, in response to wartime conditions, began to digitalize its collections and established a multifunctional gallery-shelter. With the support of grant funding, valuable collections were secured and made accessible in digital form while cultural activities continued despite the ongoing conflict. The digitisation of cultural heritage not only safeguards Ukrainian history but also contributes to strengthening national identity and promotes Ukrainian culture both domestically and internationally.

WSTĘP

Narodowy Uniwersytet „Akademia Ostrogska” (NaUOA lub OA)¹ to uczelnia wyższa zlokalizowana w niewielkim mieście Ostróg, w obwodzie rówieńskim, w zachodniej części Ukrainy. NaUOA wyróżnia się na tle innych instytucji szkolnictwa wyższego w kraju z kilku powodów. Uczelnia ma historyczną tradycję, sięgającą XVI w., kiedy Ostróg był siedzibą potężnego rodu magnackiego – książąt Ostrogskich.

Założona prawdopodobnie w 1576 r. przez księcia Wasyla Konstantego Ostrogskiego stała się ważnym naukowym i edukacyjnym ośrodkiem dla prawosławnych. Jednocześnie z uczelnią powstała również drukarnia, gdzie w 1581 r. wysiłkiem pracowników i uczniów Akademii powstała Biblia Ostrogska, pierwsza pełna edycja Biblii w języku cerkiewnoślowiańskim. Akademia Ostrogska łączyła zachodnioeuropejskie tradycje z lokalną specyfiką. Podstawą nauczania był tradycyjny dla Europy system edukacyjny, który opierał się na nauce języków Pisma Świętego – łaciny, greki i hebrajskiego. Uzupełniano je „naukami wyzwolonymi” – gramatyką, retoryką, dialektyką, a także arytmetyką, geometrią, astronomią i muzyką. Akademia

¹ Skrót utworzony od nazwy uczelni w języku angielskim – The National University of Ostroh Academy.

nauczała także tzw. nauk wyższych – teologii i medycyny. Dodatkowo studenci uczyli się języka cerkiewnosłowiańskiego, co pozwoliło na przetłumaczenie Biblii w Ostrogu. Książę Ostrogski był znany ze swoich otwartych poglądów i tolerancji wobec innych religii. Znalazło to również odzwierciedlenie w wyborze osób, które zaprosił do Ostroga do pracy w Akademii. Pierwszym rektorem został Herasym Smotrycki, który był również redaktorem Biblii Ostrogskiej. Wśród nauczycieli Akademii znaleźli się także Demian Nalywajko, Cyryl Lucaris i Jan Latosz. Wychowankami szkoły byli m.in.: Melecjusz Smotrycki, hetman Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny i inni, późniejsi działacze religijni i kulturalni². Akademia Ostrogska odegrała kluczową rolę w renesansie kultury ukraińskiej w XVI w. oraz w narodzinach szkolnictwa wyższego na ziemiach ukraińskich.

Ze względu na historyczne okoliczności akademia przestała istnieć w połowie XVII w., a szansę na odrodzenie otrzymała dopiero w 1994 r., już w niepodległej Ukrainie. Wznowienie działalności tej historycznej uczelni miało ogromne znaczenie symboliczne dla młodego państwa ukraińskiego. Koncepcja „nowego uniwersytetu opartego na dawnych tradycjach” kształtuje ideę i strategię odrodzonej uczelni.

W ciągu ostatnich trzech dekad NaUOA stał się motorem zmian infrastrukturalnych, kulturalnych, społecznych i politycznych w Ostrogu, który z kolei ma ogromne znaczenie historyczno-kulturowe dla państwa oraz duży potencjał turystyczny w regionie. Obok miejskich zabytków architektury z XIV–XVI w. Akademia Ostrogska również przyciąga turystów ze względu na swoją ponad 445-letnią historię oraz wyjątkową rolę w dziejach ukraińskiej edukacji. Ponadto misją współczesnego uniwersytetu jest nie tylko odtwarzanie, zachowanie i popularyzacja własnej historii, ale także upowszechnianie wiedzy o ważnych okresach dziejów miasta i regionu. Istotnym elementem tej działalności są cenne kolekcje uniwersyteckie, które można zobaczyć dzięki działalności Muzeum Historii NaUOA³.

MUZEUM HISTORII NAUOA

Zbiory NaUOA zaczęły powstawać już w pierwszych latach po odrodzeniu uczelni. Aby je zachować i zaprezentować, uniwersytet opracował własny model organizacyjny. Powstaniu muzeum sprzyjał też fakt, że odrodzona uczelnia otrzymała na swoje potrzeby kompleks zabytkowych budynków, składający się z kościoła i klasztoru oo. kapucynów z XVIII w. oraz

² Więcej na ten temat można przeczytać w pracach Tomasza Kempy *Akademia i Drukarnia Ostrogska*, Biały Dunajec – Ostróg, 2006; *Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525–1608). Wojewoda kijowski i marszałek Ziemi Wołyńskiej*, Toruń 1997; *Konstanty Wasyl Ostrogski (1526–1608) – przywódca społeczności prawosławnej w Rzeczypospolitej*, Toruń 2023.

³ Музей історії Острозької академії, <https://museum.ou.edu.ua/> [dostęp: 31 I 2025].

dobudowy z XIX i początku XX w., w której mieściła się niegdyś żeńska szkoła im. D. Błudowa⁴. Swoją działalność muzeum (początkowo założone jako Centrum Badań Dziedzictwa Akademii Ostrogskiej) rozpoczęło w 1997 r. Wraz z pojawianiem się nowych eksponatów oraz zakończeniem prac remontowych i restauratorskich w uniwersyteckich budynkach do Muzeum NaUOA włączono: ekspozycję poświęconą historii Akademii Ostrogskiej z XVI–XVII w. oraz XX–XXI w.; kolekcję ikon, umieszczoną w odrestaurowanej świątyni (2005 r.); ekspozycję o historii budynków, gdzie zlokalizowano współczesny uniwersytet (utworzona w 1999 r.); podziemia klasztoru kapucynów, które pierwotnie służyły jako krypty (oczyszczone w latach 1998–1999); galerię sztuki, mieszczącą się w dawnych piwnicach gospodarczych klasztoru (funkcjonuje od 2009 r.).

Zbiory muzealne są kształtowane od początku działalności odrodzonej Akademii Ostrogskiej, głównie dzięki patronom uczelni i członkom społeczności akademickiej (absolwentom, pracownikom i studentom NaUOA). W toku działalności muzeum wyodrębniono jego zbiory główne oraz zbiory naukowe i pomocnicze. W 2025 r. główna kolekcja muzeum obejmowała 2060 eksponatów, które pogrupowano w sześć kolekcji podstawowych: dokumentalną, artystyczną, numizmatyczną, książkową, zdjęciową i materiałową.

Zbiory NaUOA różnią się znacznie pod względem zawartości i funkcji. Wielu zagranicznych badaczy, zajmujących się zjawiskiem kolekcji uniwersyteckich, podjęło próbę ich scharakteryzowania i sklasyfikowania. Na przykład niemiecka badaczka Kornelia Weber proponuje własną klasyfikację, tj. zbiory jako: podstawowa baza materiałowa do pracy naukowej i pedagogicznej; archiwum; laboratorium; stała klasa akademicka; zbiory tematyczne w celu doraźnego wsparcia edukacyjnego; źródło do badań nad historią nauki; eksponat muzealny⁵.

Stosując tę klasyfikację, możemy stwierdzić, że zbiory NaUOA pełnią połączone funkcje. Stanowią ważne źródło badań zarówno w obrębie dyscyplin akademickich, jak i dla badaczy zewnętrznych, niezwiązanych z uczelnią. Ważne jest, aby podczas nauki niektórych dyscyplin studenci mieli bezpośredni dostęp do artefaktów (starodruków, dzieł sztuki, ikonografii), co przy właściwym podejściu metodycznym nauczycieli może przyczynić się do poprawy opanowania przez studentów danej dyscypliny. Ponadto większość zbiorów akademickich jest dostępna dla ogółu społeczeństwa. Stanowi to wyjątkową przewagę Muzeum NaUOA, ponieważ mimo że wiele ukraińskich uczelni dysponuje własnymi zbiorami,

Zbiory muzealne są kształtowane od początku działalności odrodzonej Akademii Ostrogskiej, głównie dzięki patronom uczelni i członkom społeczności akademickiej (absolwentom, pracownikom i studentom NaUOA).

⁴ *Ibidem*.

⁵ C. Weber, *University Collection*, European History Online (EGO), Mainz 2012, <https://www.ieg-ego.eu/weberc-2012-en> [dostęp: 20 V 2025].

w większości przypadków nie są one udostępniane zwiedzającym. Możliwość zobaczenia zbiorów przyciąga zwiedzających, co z kolei przyczynia się do popularyzacji uniwersytetu.

Obecnie w Muzeum NaUOA znajduje się sześć wystaw stałych. Ich tematyka koncentruje się wokół historii Akademii Ostrogskiej od XVI do początku XVII w., okresu odrodzenia uczelni oraz dziejów budynków, w tym ulokowania odnowionego uniwersytetu w 1994 r. Ponadto muzeum zarządza kilkoma cennymi kolekcjami, takimi jak: zbiór starodruków i rzadkich książek (102 książki); kolekcja Mykoły Żułyńskiego (obejmuje etnografię i unikatowe druki ukraińskie – 615 jednostek); kolekcja ikon (26 jednostek); zbiory rzeźb autorstwa takich artystów, jak Mirtała Pylypenko (16 rzeźb) i Petro Kapszuczenko (15 rzeźb); kolekcja Wołodymyra Owsijczuka (76 obrazów)⁶.

W swojej działalności Muzeum stosuje „strategię fizycznej integracji”⁷, dzięki której łączy wszystkie kolekcje i zabytkowe budynki uczelni w jeden kompleks muzealny – Muzeum Historii NaUOA. Dzięki aktywnej działalności przewodnickiej uniwersytet ma możliwość promowania swojej historii, współczesnej działalności, osiągnięć oraz misji, w tym roli w ochronie dziedzictwa kulturowego. Ponadto za sprawą Muzeum i jego kolekcji uczelnia utrzymuje stały kontakt zarówno z lokalną społecznością, jak i z szerszym otoczeniem poza środowiskiem akademickim.

Z perspektywy 30-lecia odnowienia Akademii Ostrogskiej można stwierdzić, że gromadzenie i ochrona cennych artefaktów, dzieł sztuki oraz tworzenie ekspozycji muzealnych odbywało się równolegle z innymi procesami kształtowania się uniwersytetu i stanowiło ich integralną część. W kontekście badań nad zbiorami uniwersytetów Wielkiej Brytanii brytyjska badaczka Zenobia Kozak zaproponowała terminy „dziedzictwo uniwersyteckie” oraz „tożsamość instytucjonalna”⁸. Pojęcia te doskonale oddają misję NaUOA w zakresie przechowywania cennych zbiorów, ponieważ stanowią one właśnie dziedzictwo uniwersyteckie. Historia odrodzenia Akademii Ostrogskiej jest ściśle związana z ludźmi, którzy wsparli tę inicjatywę. Obok ideowych inspiratorów (Petro Andruchow, Mykoła Kowalski, Mykoła Hryszczuk) oraz pierwszych pracowników z rektorem Ihorem Pasiecznikiem na czele akademii wspierali mecenas i dobroczyńcy z Ukrainy oraz z zagranicy. Bez ich udziału, zwłaszcza w pierwszym dziesięcioleciu po odrodzeniu, rozwój akademii byłby niemożliwy. Do grona patronów Akademii zaliczamy nie tylko tych, którzy udzielili wsparcia finansowego. Wiele osób przekazało uniwersytetowi cenne zbiory książek (co znacząco

⁶ *Ibidem*.

⁷ Z. Kozak, *The Role of University Museums and Heritage in the 21st Century*, „The Museum Review” 2016, vol. 1, <https://themuseumreviewjournal.wordpress.com/2016/12/12/vol1no1kozak/> [dostęp: 31 I 2025].

⁸ *Ibidem*.

poszerzyło zasoby biblioteki naukowej NaUOA), a także wartościowe artefakty, dzieła sztuki i inne przedmioty. Dlatego historię akademii możemy rozpatrywać i badać przez pryzmat zbiorów uniwersyteckich, uwzględniając zaangażowanie różnych osób w proces odrodzenia tej instytucji. W końcu to właśnie ci, którzy przekazali cenne artefakty, liczą, że Akademia zajmie się przyszłą konserwacją i badaniami ich cennych zbiorów. Poprzez donacje na rzecz NaUOA czują się również zaangażowani w jego rozwój i kształtowanie. Wśród darczyńców znajdują się kolekcjonerzy, znani politycy, a także pracownicy i absolwenci uczelni. Tym samym proces uzupełniania kolekcji muzealnej Akademii tworzy wspólnotę związaną z jej rozwojem i kształtowaniem „dziedzictwa uniwersyteckiego”.

Działalność uniwersytetu w zakresie ochrony, badania i popularyzacji swoich kolekcji kształtuje jego tożsamość instytucjonalną. NaUOA realizuje szerszą misję niż jedynie kształcenie specjalistyczne. Uczelnia dąży do wychowania młodzieży w duchu najlepszych wzorców dziedzictwa kulturowego, kształtowania świadomości jego znaczenia i wartości, a także rozwijania wszechstronnej osobowości. Prezentacja cennych zbiorów pozwala uczelni nie tylko zademonstrować wartości, które uznaje, ale także poprzez zbiory pokazać swój stosunek do historii i kultury, z którą się utożsamia.

Muzeum NaUOA ma z kolei możliwość przekazywania tych idei szerokiemu gronu odbiorców poprzez działalność edukacyjną i przewodnicką. Akademia Ostrogska to jeden z nielicznych uniwersytetów, który jest postrzegany nie tylko jako placówka edukacyjna, ale również jako atrakcja turystyczna. Historia, budynki i kolekcje uczelni wspólnie tworzą pozytywne wrażenie u odwiedzających, a różnorodność muzealnego kompleksu sprawia, że zwiedzanie jest bogate w treści i pełne wartościowych informacji.

Do lutego 2022 r. najbardziej dynamicznym działem muzeum była Podziemna Galeria Sztuki, znajdująca się w podziemiach XVIII-wiecznego klasztoru kapucynów. Otwarcie galerii w 2009 r. poprzedziły gruntowne prace remontowe i restauratorskie, ponieważ przez długi czas pomieszczenia te były zaniedbane. Po ich odnowieniu muzeum uniwersyteckie wzbogaciło się o galerię z czterema salami wystawowymi o łącznej powierzchni 210 m².

Z biegiem lat Podziemna Galeria Sztuki NaUOA stała się centrum wydarzeń kulturalnych i artystycznych uniwersytetu i miasta. Od 2009 r. galeria gościła ponad 100 różnych wystaw i wydarzeń. Tam prezentowali swoje dzieła profesjonalni artyści ze wszystkich regionów Ukrainy. Wystawy organizowane w galerii były bardzo różnorodne: dzieła sztuki wykonane w różnych technikach (malarstwo, grafika, akwarela), rzeźby, szkło artystyczne, tkaniny artystyczne, historyczne rekonstrukcje odzieży i życia codziennego, wystawy fotograficzne i archeologiczne itd. W celu organizacji wystaw Muzeum NaUOA nawiązało aktywną współpracę z regionalnymi związkami artystów Ukrainy, indywidualnymi artystami i kolekcjonerami, muzeami i galeriami Ukrainy. Relacje z Lwowską Akademią Sztuk

Pięknych (LASP) i Kijowską Akademią Sztuk Pięknych (KASP) zaowocowały szeregiem wystaw i wizyt nauczycieli i studentów tych uczelni, projektami wystawienniczymi absolwentów LASP i KASP, nawiązaniem kontaktów i omówieniem dalszych wspólnych przedsięwzięć. Efektem współpracy Muzeum i LASP jest sześć wspólnych wystaw, gdzie były prezentowane prace wykładowców, absolwentów i studentów uczelni. Specjalnymi wydarzeniami w galerii były wystawy prezentujące prace wybitnych ukraińskich artystów: Oleksy Nowakiwskiego, Mykoły Storożenka oraz artystów diaspory: Arkadii Oleńskiej-Petryszyn, Mirtały Pyłypenko i Petra Kapszuczenka.

Działalność Podziemnej Galerii Sztuki NaUOA jest ważna nie tylko na poziomie lokalnym, ale także regionalnym. Obwód rówieński jako jedyny na Ukrainie nie ma regionalnego muzeum sztuki, więc galeria NaUOA w pewnym stopniu wypełnia tę lukę. We współpracy z Rówieńskim Związkiem Artystów uniwersytet zorganizował osiem plenerów artystycznych, których wyniki zostały zaprezentowane w Podziemnej Galerii Sztuki.

Oprócz wystaw galeria stała się popularnym miejscem dla różnych wydarzeń: wykładów na temat historii, sztuki, filozofii, pokazów filmowych, spotkań twórczych, wieczorów poetyckich i muzycznych itd. Była nie tylko centrum wydarzeń artystycznych na uczelni i w mieście, ale również organicznym składnikiem procesu edukacyjnego, estetycznym i duchowym punktem odniesienia dla młodych ludzi, a jej działalność kreuje wizerunek uczelni i miasta w oczach gości, partnerów zagranicznych i przyszłych studentów oraz przyczynia się do humanizacji procesu edukacji.

ADAPTACJA UKRAIŃSKIEGO SEKTORA KULTURALNEGO DO WARUNKÓW WOJNY

Od wybuchu działań wojennych na pełną skalę na terytorium Ukrainy (24 lutego 2022 r.) NaUOA, podobnie jak wszystkie inne instytucje edukacyjne i kulturalne w kraju, pracuje w nowych warunkach. W ciągu niespełna 3 lat wojny te instytucje przeszły od szoku i niepewności do opracowania najlepszych sposobów adaptacji do nowych warunków.

Według badania Ukraińskiej Fundacji Kultury⁹ wśród kluczowych wyzwań, które instytucje kultury musiały przezwyciężyć w kontekście wojny, eksperci branżowi identyfikują: brak stabilnego wsparcia ze strony państwa, odpływ wykwalifikowanego personelu, zakłócenia w komunikacji

⁹ Ukraińska Fundacja Kultury (UFK; Український культурний фонд) – państwowa agencja Ukrainy, powołana w 2017 r. w celu promowania rozwoju kultury i sztuki w kraju. Działania funduszu koordynuje Ministerstwo Kultury Ukrainy; Стратегія адаптації культури та креативних індустрій до умов війни. Аналітична записка за результатами дослідження, <https://shorturl.at/kG4Qs> [dostęp: 31 I 2025].

i sieciach logistycznych oraz niski poziom cyfryzacji. Respondenci podkreślali również niemożność korzystania z pomieszczeń/zbiorów z powodu okupacji/strat/uszkodzeń; zmiany zainteresowań publiczności; utratę znaczenia poprzednich projektów. Ponad jedna czwarta respondentów upatruje problemów rozwoju kultury ukraińskiej w niskim poziomie zainteresowania społeczeństwa wydarzeniami kulturalnymi i artystycznymi; ponadto jednym z głównych czynników uniemożliwiających organizacjom dostosowanie się jest niepewność sytuacji na Ukrainie.

Jednak kluczowym problemem w procesie tworzenia i rozwoju ukraińskiego sektora kultury jest brak finansowania ze strony państwa. Brak stabilnego wsparcia to główna przeszkoda w rozwoju ukraińskiej kultury dla 73,4% respondentów, co obejmuje również niskie wynagrodzenia i demotywyację personelu kultury (63,8% respondentów). W wyniku zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej sektor kultury utracił znaczną część swoich dochodów finansowych. Zgodnie z uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 245 z 10 marca 2022 r.¹⁰ większość wydatków na sektor została przeznaczona na fundusz rezerwowy budżetu państwa, a wydatki na kulturę i sztukę z budżetów lokalnych zostały znacznie zmniejszone. Złożoność sytuacji pogarsza fakt, że sektor kultury przez ostatnie kilka dekad był finansowany na zasadzie rezydualnej¹¹.

Wydatki budżetów państwowego i lokalnych na kulturę i sztukę nie są zrównoważone i nie odzwierciedlają trwałych trendów. W szczególności wydatki budżetów lokalnych wzrosły w latach 2012–2014, w wyniku czego osiągnęły maksimum na poziomie 3,08%. W kolejnych latach (2015–2018) nakłady na kulturę malały, a dopiero w 2019 r. trend się odwrócił – z poziomu 2,58% w 2019 r. wydatki wzrosły do 3,01% w 2022 r. Należy jednak podkreślić, że są to jedynie dane dotyczące udziału wydatków na kulturę w strukturze budżetów lokalnych, co odzwierciedla raczej deklarowaną niż rzeczywistą wagę, jaką lokalni decydenci przypisują kulturze. Mimo relatywnie wysokiego wskaźnika w 2022 r., rzeczywiste kwoty przeznaczone na kulturę były znacząco niższe niż w latach poprzednich.

Jeśli chodzi o wydatki na kulturę z budżetu państwa, w latach 2012–2021 wahały się one od 0,29% (w 2016 r.) do 0,51% (w 2012 r.). Jednak w 2022 r. nastąpił gwałtowny spadek do poziomu 0,16%, co stanowi niemal połowę dotychczasowego minimum. Warto zaznaczyć, że istnieją ku temu obiektywne przesłanki – w 2022 r. wydatki budżetu państwa na

¹⁰ Кабінет Міністрів України. Постанова від 10 березня 2022 р. № 245 Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text> [dostęp: 31 I 2025].

¹¹ Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Культура та інформаційна політика», Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022, <https://shorturl.at/QuXXX> [dostęp: 31 I 2025].

obronność stanowiły aż 42,2% wszystkich wydatków, podczas gdy w roku poprzednim (2021 r.) udział ten wynosił zaledwie 8,6%¹².

Niemniej, sektor kultury na Ukrainie nadal funkcjonuje w warunkach wojennych, a instytucje sektora kreatywnego i kultury wdrażają własne strategie adaptacyjne. Wśród najlepszych sposobów dostosowania się do powyższych wyzwań respondenci wymieniali: optymalizację kosztów, ubieganie się o granty i stypendia od organizacji międzynarodowych, tworzenie nowych produktów/usług, przyspieszenie cyfryzacji działań organizacyjnych itp. Zgodnie z danymi analitycznymi, jednym z kluczowych czynników udanej adaptacji do wojny jest aktywna działalność grantowa instytucji. Według respondentów najbardziej wymiernym wsparciem dla sektora kultury w czasie wojny była pomoc ze strony organizacji międzynarodowych, pozarządowych i wolontariuszy – odpowiednio 38,6%, 29,8% i 29,1%. Według statystyk kluczowymi działaniami przyczyniającymi się do adaptacji są: optymalizacja kosztów – 60,8%, ubieganie się o granty, stypendia itp. od organizacji międzynarodowych – 60,4% oraz tworzenie nowych produktów/usług – 57,9%¹³.

Zauważalna jest prawidłowość, że wśród organizacji, które nie przystosowały się do warunków wojennych, występuje znacznie niższy poziom wniosków o dotacje (50%) i niższy odsetek rozwoju nowych produktów/usług (50%) w porównaniu z organizacjami bardziej przystosowanymi, gdzie wskaźniki te wynoszą odpowiednio 62,3% i 59,9%. Tak więc warunkową strategię adaptacji do kryzysu można opisać jako oszczędność kosztów wraz z utrzymaniem działalności, tworzeniem nowych produktów i usług oraz podejmowaniem aktywnych działań w celu przyciągnięcia dodatkowych źródeł finansowania (dotacji, stypendiów itp.)¹⁴. Od wybuchu wojny na Ukrainie dotacje, stypendia i pomoc w odbudowie kreatywnych przedsiębiorstw i ochronie dziedzictwa są dostępne za pośrednictwem unijnych programów Kreatywna Europa, Kultura Porusza Europę, Dom Europy i EU4Culture, Horyzont Europa, programu USAID Konkurencyjna Gospodarka Ukrainy, UNESCO, Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego na Obszarach Konfliktów oraz innych zagranicznych organizacji charytatywnych i prywatnych. Od lutego 2022 r. UE przeznaczyła ponad 30 mln euro na wsparcie ukraińskiego sektora kreatywnego i kulturalnego.

10 marca 2022 r. utworzono Inicjatywę Reagowania Kryzysowego na rzecz Dziedzictwa Ukrainy (Heritage Emergency Response Initiative). Jest to inicjatywa muzealna mająca na celu ratowanie ukraińskiego dziedzictwa kulturowego i historycznego zniszczonego podczas wojny, a następnie

¹² Стан фінансування культури та мистецтва з місцевих бюджетів у 2022 році: основні тенденції. Аналітичний звіт, Київ 2023, <https://shorturl.at/WKJ1d> [dostęp: 31 I 2025].

¹³ Стратегії адаптації культури...

¹⁴ *Ibidem*.

pomoc w jego odbudowie po kryzysie oraz koordynację działań między władzami państwowymi/gminnymi, muzeami, instytucjami kultury, sektorem pozarządowym i organizacjami międzynarodowymi w zakresie ratowania i odbudowy dziedzictwa kulturowego¹⁵. Międzynarodowa pomoc w dziedzinie kultury wspiera artystów i instytucje kulturalne, dzięki czemu umożliwia im nie tylko prowadzenie działalności, ale także tworzenie nowych produktów kulturalnych. Jednak takie wsparcie opiera się głównie na projektach grantowych.

Co ważne, pomimo znacznego zmniejszenia finansowania, ukraińskie organizacje kulturalne i edukacyjne nadal mogą otrzymywać fundusze państwowe w formie dotacji na projekty od upoważnionych agencji państwowych – Ukraińskiej Fundacji Kultury (UCF) i Ukraińskiego Instytutu Książki. W ciągu siedmiu lat swojego istnienia UCF zrealizowała 2717 projektów, w które zainwestowała 1,6 mld UAH i dotarła do 53 mln osób¹⁶.

DZIAŁALNOŚĆ MUZEUM HISTORII NAUOA W CZASIE WOJNY – DIGITALIZACJA

Działalność Muzeum Historii NaUOA jest zgodna z ogólnymi trendami i praktyką w sferze adaptacji sfery kultury do warunków wojennych. Jej rdzeniem jest pozyskiwanie grantów, stypendiów, tworzenie nowych produktów kulturalnych i przyspieszenie cyfryzacji¹⁷.

Pomimo że Ostróg jest oddalony od linii frontu, zagrożenie atakami rakietowymi i dronami dotyczy całego terytorium państwa. W związku z tym praktycznie nie ma bezpiecznych regionów do przechowywania zbiorów muzealnych. Dlatego jednym z wyzwań, na które szybko zareagowało muzeum uniwersyteckie, była ochrona i maksymalne zachowanie najcenniejszych zbiorów. Najlepszym sposobem stała się ich digitalizacja.

Obecnie ochrona zabytków i obiektów dziedzictwa historycznego i kulturowego, a także promocja muzeów i ich zbiorów przenosi się do sfery wirtualnej. Aby zdigitalizować swoje zbiory w lepszej jakości, Muzeum NaUOA stało się uczestnikiem dwóch programów grantowych, które pozwoliły na zakup odpowiedniego sprzętu.

NaUOA ma cenne księgozbiory, które są ważną częścią ukraińskiego i europejskiego dziedzictwa kulturowego. Istotna jest również historia powstania tych zbiorów. Większość rzadkich wydań została przekazana

¹⁵ O. Tur, V. Shabunina, V. Sarancha, *Digitalisation of Archive Funds, Museum and Library Collections as a Factor of the Preservation of the National Cultural Heritage of Ukraine*, „Library Science Record Studies Informology” 2023, vol. 3, s. 52.

¹⁶ Культурна євроінтеграція та опір стиранню: про що говорили на Шостому Міжнародному Ярмарку Грантів у Сфері Культури, <https://shorturl.at/Napm6> [dostęp: 31 I 2025].

¹⁷ Стратегія адаптації культури...

uniwersytetowi z prywatnych kolekcji mecenasów, przyjaciół i współpracowników odrodzonej instytucji. Kolekcja została uzupełniona dzięki darom od wybitnych osób publicznych, naukowców, organizacji pozarządowych i instytucji akademickich nie tylko z Ukrainy, ale także z zagranicy. W ciągu 30 lat istnienia uniwersytetu jego pracownikom udało się stworzyć bogate księgozbiory, które liczą dziesiątki tysięcy pozycji. Kolekcja starodruków i rzadkich książek Muzeum NaUOA zawiera książki wydane w XVI i XVIII w. w największych ukraińskich ośrodkach wydawniczych – Lwowie, Kijowie i Poczajowie. Niektóre z nich są bibliograficznie rzadkie i znane tylko w 3–4 egzemplarzach w ukraińskich bibliotekach.

Głównym celem projektu „Konserwacja i digitalizacja starodruków i rzadkich książek ze zbiorów NaUOA” było zapewnienie odpowiednich warunków ich przechowywania dostosowanych do realiów wojennych. Projekt w 2022 r. otrzymał dofinansowanie z Funduszu Stabilizacyjnego na rzecz Kultury i Edukacji Federalnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Niemiec oraz Goethe-Institut. Projekt obejmował wykorzystanie europejskich doświadczeń w digitalizacji książek. Ponieważ skanowanie starodruków wymaga specjalnego sprzętu, którego uniwersytet nie był w stanie nabyć, zakupiono go w ramach projektu. Taki sprzęt może tworzyć wysokiej jakości cyfrowe kopie cennych publikacji bez ich uszkodzenia. Zdigitalizowane książki zostały umieszczone na specjalnie utworzonej stronie

IL. 1

Zbiory starodruków i rzadkich książek Muzeum Historii NaUOA (Muzeum Historii NaUOA)

internetowej¹⁸. Działania te pozwoliły nie tylko na zachowanie druków, ale także na zapewnienie bezpiecznego dostępu do oryginału.

Obok digitalizacji najcenniejszych publikacji, projekt zakładał również stworzenie odpowiednich warunków do przechowywania uniwersyteckich rarytasów książkowych. Zapewnienie im odpowiedniego reżimu temperatury i wilgotności, które można uzyskać za pomocą systemu osuszania (i nawilżania w zimnych porach roku) oraz wentylacji powietrza, a także specjalnych pojemników i szaf do deponowania cennych książek. Pomoc uniwersytetu w zakupie specjalnego sprzętu umożliwiła stworzenie niezbędnych warunków do długoterminowego przechowywania cennych zbiorów w magazynie. Pomimo faktu, że projekt był przede wszystkim odpowiedzią na wyzwania tamtych czasów (ochrona przed ryzykiem zniszczenia), ma on ważny komponent kulturalny i edukacyjny oraz zrównoważoną perspektywę kontynuacji i rozwoju. Dzięki otrzymanemu sprzętowi uniwersytet stopniowo digitalizuje wszystkie inne cenne publikacje, które nie znalazły się na liście do priorytetowego skanowania. Stworzona strona internetowa jest ważną platformą informacyjną dla naukowców, studentów i osób zainteresowanych historią.

Udane doświadczenie projektu digitalizacji kolekcji starodruków zmotywowało pracowników Muzeum do kontynuowania digitalizacji najcenniejszych zbiorów. W warunkach ciągłego ryzyka ich utraty jest to sprawa pilna. Dla ich zabezpieczenia Muzeum Historii NaUOA realizowało kolejny projekt „Digitalizacja zbiorów sztuki Muzeum Historii NaUOA”, który otrzymał dofinansowanie z Ukraińskiej Fundacji Kultury w 2023 r.

Muzeum jest odpowiedzialne za dość dużą kolekcję sztuki, która obecnie obejmuje 613 pozycji pogrupowanych według kryterium tematycznego. Te zbiory są nie tylko cenną częścią zasobów uniwersyteckich, ale także integralną częścią procesu edukacyjnego: prace współczesnych ukraińskich artystów zdobią uniwersytet, zbiory sztuki służą jako pomoce wizualne do celów edukacyjnych, na przykład dla studentów kulturoznawstwa, historii oraz filologii romańskiej i germańskiej.

Do realizacji tego projektu pracownicy muzeum wybrali trzy kolekcje sztuki (108 obiektów muzealnych), które ze względu na ich szczególne znaczenie, wartość artystyczną i kulturową oraz wyjątkowość podlegają priorytetowej digitalizacji. Są to prace wybitnych ukraińskich rzeźbiarzy, którzy pracowali na emigracji – Petra Kapszuczena i Mirtały (pseudonim twórczy Mirtały Kardynałowskiej-Pyłypenko), a także kolekcja dzieł sztuki słynnego ukraińskiego historyka sztuki Wołodymyra Owsijczuka.

Szczególne znaczenie dla uniwersytetu mają zbiory sztuki, które reprezentują dzieła wybitnych ukraińskich artystów z zagranicy. Rozumiejąc znaczenie

¹⁸ Збереження та діджиталізація стародруків та рідкісних книг із колекції НаУОА, <https://prolibris.ua.edu.ua/> [dostęp: 31 I 2025].

edukacji młodego pokolenia na najlepszych wzorcach artystycznych, przedstawiciele społeczności ukraińskiej w USA zaczęli przekazywać prace znanych artystów do NaUOA, co zapoczątkowało zbiory dziedzictwa artystycznego ukraińskiej diaspory. W latach 2011–2015 Akademia Ostrogska otrzymała dzieła wybitnych ukraińskich rzeźbiarzy, którzy pracowali w Stanach Zjednoczonych – Mirtały [Pyłypenko] i Petra Kapszuczenka. 16 prac Mirtały i 15 rzeźb P. Kapszuczenka zostało przeniesionych na uniwersytet w celu stałego przechowywania i do niedawna znajdowały się na stałej ekspozycji Muzeum Historii NaUOA.

Z kolei Wołodymyr Owsijczuk jest powszechnie znany jako badacz historii sztuki i teoretyk sztuki. Bardzo niewiele wiadomo o jego pracy jako artysty.

Duża liczba wspomnień jego kolegów i uczniów jest poświęcona Owsijczukowi jako nauczycielowi i naukowcowi. Za to NaUOA ma prawdopodobnie największą kolekcję jego obrazów (77 dzieł), które autor przekazał Akademii Ostrogskiej do stałego przechowywania. Zdigitalizowana kolekcja dzieł Owsijczuka pozwala szerokiej publiczności po raz pierwszy odkryć go jako malarza i mistrza koloru.

Obecnie, ze względu na działania wojenne, część zbiorów

(szczególnie dotyczy to rzeźb) została przeniesiona do magazynu i nie są dostępne dla zwiedzających. Ważne było, aby znaleźć sposób zarówno na fizyczne zachowanie tych eksponatów, jak i zapewnić w przyszłości odwiedzającym możliwość ich zobaczenia, umożliwienie ich wykorzystania w pracy naukowej i promowanie ich wśród szerszej publiczności. Digitalizacja tych zbiorów jest rozwiązaniem wszystkich tych kwestii jednocześnie. Ponadto twórczość ukraińskich artystów, którzy mieszkali za granicą, jest nadal mało znana na Ukrainie, a upowszechnianie przez wirtualne kolekcje i katalogi pozwala dzielić się informacjami o tych artystach w jak największym stopniu.

Celem digitalizacji nie jest tylko robienie zdjęć eksponatów, ale także stworzenie wysokiej jakości dokładnej reprodukcji obiektu. Nowoczesne technologie pozwalają na stworzenie trójwymiarowej kopii obiektu, która zachowuje i wiernie odtwarza kształt i wygląd dzieła sztuki (w przypadku Muzeum Historii NaUOA – rzeźby). Digitalizacja dzieł sztuki wymaga użycia specjalistycznego sprzętu i opanowania odpowiedniej metodologii. Dlatego zespół projektowy zaangażował specjalistów, którzy znają i biegle

IL. 2

Rzeźba autorstwa Petra Kapszuczenki ze zbiorów Muzeum Historii NaUOA (Muzeum Historii NaUOA)

posługują się technologią digitalizacji dzieł sztuki i wykonują te zadania na najwyższym poziomie. Pracownicy Muzeum z kolei nadzorowali proces digitalizacji i udzielali wskazówek metodycznych dotyczących pracy z eksponatami. Badania i szczegółowy opis eksponatów to kolejny ważny element procesu digitalizacji. Bez naukowego opracowania każdego obiektu muzealnego jego digitalizacja traci sens, ponieważ eksponat nie będzie zawierał wystarczającej ilości informacji. W tym celu w ramach projektu stworzono naukowe opisy kolekcji w dwóch językach, w formie elektronicznej i papierowej. W wyniku projektu zdigitalizowane zbiory zostały zamieszczone na stronie internetowej muzeum i są ogólnodostępne¹⁹.

Z punktu widzenia metodologii procesów digitalizacji Muzeum Historii

IL. 3

Wystawa dzieł
Wołodymyra Owsijczyka
w Muzeum Historii NaUOA
(Muzeum Historii NaUOA)

NaUOA kieruje się zasadą „3-2-1” w zakresie zachowania kluczowych informacji. Zasada ta oznacza: przechowywanie trzech kopii informacji, zapisanych na dwóch różnych typach nośników, z czego co najmniej jedna kopia powinna znajdować się w innej, odseparowanej lokalizacji.

W warunkach wojennych, gdy istnieje realne i stałe zagrożenie atakami rakietowymi oraz fizycznym zniszczeniem dziedzictwa kulturowego, przestrzeganie tej zasady znacząco minimalizuje ryzyko

całkowitej utraty danych. W praktyce Muzeum NaUOA realizuje zasadę „3-2-1” w następujący sposób: trzy kopie informacji – oryginał materiału źródłowego (fizyczny dowód); cyfrowa wersja udostępniana publicznie na platformie internetowej muzeum; kopia cyfrowa przechowywana na zewnętrznym dysku twardym bez dostępu do sieci; dwa typy nośników danych – chmura (platforma internetowa); zewnętrzny dysk twardy (offline, niepodłączony do Internetu); jedna kopia w odrębnej lokalizacji – co najmniej jeden zewnętrzny dysk twardy zawierający pełny zestaw danych cyfrowych jest przechowywany w bezpiecznym miejscu o wysokim poziomie ochrony (np. w sejfie poza główną siedzibą muzeum).

Pomyślna realizacja projektu stała się precedensem i pozytywnym przykładem dla innych muzeów uniwersyteckich, które posiadają niezwykle cenne zbiory i mogłyby w ten sposób zapewnić do nich dostęp szerszej publiczności. Digitalizacja obiektów muzealnych ma znacznie szerszy wymiar

¹⁹ Музей історії Острозької академії. Онлайн-галереї, <https://museum.oa.edu.ua/galleries/> [dostęp: 31 I 2025].

niż tylko konserwacja. Dzięki wirtualnym kolekcjom możemy pokazać światu ukraińską kulturę, jej koloryt i osobliwości, a także dać ludziom możliwość dowiedzenia się więcej o Ukrainie i świecie, o który walczy.

DZIAŁALNOŚĆ MUZEUM HISTORII NAUOA W CZASIE WOJNY – WYSTAWA STAŁA W PODZIEMNEJ GALERII SZTUKI, OBECNIE SCHRON

Wraz z wybuchem wojny na pełną skalę głównym wyzwaniem dla NaUOA było ustanowienie i dostosowanie procesu edukacyjnego do stanu wojennego. Kluczowym wymogiem było stworzenie bezpiecznego środowiska edukacyjnego dla studentów. W związku z tym uczelnia podjęła pilne działania w celu wyposażenia schronów. W głównym budynku uniwersytetu, w Podziemnej Galerii Sztuki Muzeum Historii NaUOA, utworzono schron obrony cywilnej. Pracownicy muzeum musieli szybko zdemontować wystawę, zabezpieczyć eksponaty i aktywnie uczestniczyć w aranżacji schronu. W ten sposób galeria sztuki, która jest podziemnym pomieszczeniem, stała się najbezpieczniejszym miejscem na uniwersytecie, a tym samym zaczęła służyć jako schron obrony cywilnej. Należy zaznaczyć, że schron NaUOA służy nie tylko studentom i pracownikom uczelni. Od pierwszych dni wojny schronienia szukają tu mieszkańcy miasta, a także uczniowie i nauczyciele dziecięcej szkoły muzycznej znajdującej się w pobliżu uniwersytetu oraz uchodźcy wewnątrzni mieszkający w akademikach uczelni. Dla nich wszystkich jest to najbliższe schronienie.

We wrześniu 2022 r. uniwersytet częściowo wznowił naukę w pełnym wymiarze godzin. Przez cały okres stanu wojennego studenci, pracownicy akademicy i mieszkańcy miasta musieli ukrywać się ponad 800 razy (na koniec stycznia 2025 r. odnotowano 816 alarmów w obwodzie rówieńskim²⁰) i spędzić tam ok. tysiąca godzin.

Mimo że w latach 2022–2023 pomieszczenia galerii formalnie pełniły funkcję schronu i nie zawierały stałej ekspozycji ani odpowiedniego wyposażenia, odbyło się tam wiele wydarzeń kulturalnych: wystawa fotograficzna Dmytra Kozatskiego „Azovstal: Światło zwycięży”, otwarte wykłady na tematy historyczne, kulturalne i artystyczne, koncerty, recitale charytatywne Ostrogskiej Szkoły Muzycznej, wieczór pamięci poświęcony pierwszej rocznicy wojny, noc filmowa itd. Ten stan rzeczy zmotywował pracowników muzeum do poszukiwania sposobu na przeformatowanie pomieszczeń i stworzenie wielofunkcyjnej przestrzeni twórczej w dawnej galerii, która zaspokoiłaby potrzeby kulturalne społeczności uniwersyteckiej i mieszkańców miasta.

²⁰ Статистика повітряних тривог, <https://air-alarms.in.ua/region/rivne#statistic> [dostęp: 31 I 2025].

W tym celu powstał projekt „Kultura w schronie: wznowienie działalności podziemnej galerii sztuki NaUOA”, który otrzymał wsparcie finansowe od Ukraińskiej Fundacji Kultury. Pomysł polegał na wznowieniu działalności galerii sztuki w nowym formacie: pomieszczenia nadal służą jako schron, ale są wyposażone w specjalnie stworzoną wystawę i niezbędne środki techniczne, aby sale ponownie stały się przestrzeniami wystawienniczymi i mogły gościć wysokiej jakości wydarzenia kulturalne.

Dla realizacji pomysłu zespół muzeum stworzył dużą wystawę edukacyjną „Akademia Ostrogska: Obrazy i konteksty kulturowe”, która znajduje się we wszystkich czterech salach galerii. Wystawa opowiada o 448-letniej historii Akademii Ostrogskiej jako unikatowym fenomenie kultury ukraińskiej,

który przez wieki był i jest symbolem postępu intelektualnego, nowych idei w ukraińskiej kulturze i edukacji. Sale galerii poświęcone są różnym etapom historii Akademii Ostrogskiej i mają odpowiednie sekcje tematyczne: „Akademia Ostrogska i ukraiński renesans kulturalny XVI–XVII w.”, „Nowa historia Akademii w odrodzonej Ukrainie: tradycja, która tworzy przyszłość”, „Uniwersytet i wojna: chronologia nowej rzeczywistości”.

To właśnie z działalności Akademii w Ostrogu w XVI w. wiążą się ważne zjawiska w ukraińskiej historii intelektualnej: powstanie centrum

IL. 4

Galeria-schron Muzeum Historii NaUOA (Muzeum Historii NaUOA)

kulturalno-oświatowego, publikacja książek do powszechnego użytku, rozwój ukraińskiego języka literackiego, pojawienie się ukraińskiej publicystyki i nowego typu instytucji edukacyjnej. Działalność badawczo-edukacyjnego ośrodka w Ostrogu wiąże się z ważnymi procesami, które kształtowały ukraińską tożsamość narodową. Pomimo zaprzestania działalności akademii w XVII w., Ostrog pozostał miastem szkół, bibliotek i idei.

Odrodzenie Akademii w 1994 r. wiąże się z duchowym i fizycznym renesansem Ostroga. Dlatego historia tej uczelni to nie tylko prezentacja instytucji edukacyjnej, ale także opowieść o historycznym rozwoju całego regionu, bogatego w dziedzictwo historyczne i kulturowe. Temat Akademii jest również istotny w kontekście 30. rocznicy odrodzenia instytucji, która faktycznie przyczyniła się zarówno do odnowienia miasta, jak i ukraińskich tradycji edukacyjnych. Dziś NaUOA kształtuje markę całego regionu i jest ważnym punktem odniesienia wartości w kontekście zachowania i promowania kultury ukraińskiej.

Wraz z wybuchem wojny NaUOA aktywnie włączył się w wolontariat, zorganizował dziesiątki wydarzeń wspierających Siły Zbrojne Ukrainy i osoby wewnętrznie przesiedlone. Absolwenci, studenci i wykładowcy stanęli w obronie państwa. Niestety, społeczność uniwersytecka traci swoich absolwentów i pracowników. Jednocześnie nowoczesna uczelnia jest również przykładem zjednoczonej pracy na rzecz wspólnego celu – walki i zwycięstwa. Ten najnowszy okres życia uczelni jeszcze wymaga refleksji i zrozumienia.

Wystawa w galerii wykorzystuje symbole wizualne, teksty, wysokiej jakości reprodukcje i treści wideo, aby opowiedzieć historię Akademii jako wieloaspektowego zjawiska kulturowego na przestrzeni 448 lat. Nie powtarza ekspozycji muzeum uniwersyteckiego, ale poprzez inne ważne akcenty podsumowuje wyjątkową rolę Ostroga i Akademii w kulturze ukraińskiej i kształtowaniu tożsamości narodowej. Zasada konstrukcji wystawy oraz sposób prezentacji materiału sprawiają, że jest ona nie tylko naukowa, ale także interaktywna, informacyjna, a także interesująca dla różnych kategorii zwiedzających. Jednocześnie format wystawy nie narusza przestrzeni pomieszczenia jako schronienia, a jedynie ją wypełnia. Informacje są umieszczone na dużych tabletach, których konstrukcja jest dostosowana do specyficznej przestrzeni sali wystawowych galerii (piwnica ma kuliste sklepienie). Oprócz tekstu i ilustracji tablety udostępniają aktywne linki do cyfrowych eksponatów oraz treści wideo i audio za pośrednictwem kodów QR. Ponadto w każdej sali znajduje się sprzęt techniczny – telewizory i projektor – który pozwala na uzupełnienie informacji o wystawie tematycznymi filmami i zdjęciami z archiwum Muzeum Historii NaUOA. Na przykład w sali poświęconej starożytnej historii Akademii Ostrogskiej emitowane są filmy z serii „Animowana historia książąt Ostrogskich”,

IL. 5

Galeria-schron Muzeum Historii NaUOA. Multimedialna wystawa poświęcona pracownikom, studentom i absolwentom Akademii Ostrogskiej, którzy zginęli na froncie wojny rosyjsko-ukraińskiej (Muzeum Historii NaUOA)

stworzonej przez studio rozwoju małych miasteczek NGO Town Image Studio. Sekcja poświęcona historii odrodzenia akademii zawiera filmy i zdjęcia z pierwszych lat działalności instytucji z archiwum Muzeum Historii NaUOA. Aby uzupełnić tę część ekspozycji, zespół muzeum wraz z NGO Town Image Studio nagrał wywiad z rektorem-założycielem NaUOA, Bohaterem Ukrainy, profesorem Ihoem Pasicznykiem. Sekcja tematyczna poświęcona bieżącym wydarzeniom z życia uczelni, w szczególności jej działalności podczas pełnoskalowej wojny, jest wyposażona w kody QR, które umożliwiają oglądanie filmów uzupełniających informacje na tabletach. Ten interaktywny dodatek sprawia, że wystawa jest bardziej pouczająca. Format wystawienniczy przestrzeni nawiązuje do jej wcześniejszego przeznaczenia (galeria), a jednocześnie tworzy odpowiednią atmosferę psychologiczną – oglądanie wystawy odwraca uwagę zwiedzających, zmniejsza stres

psychiczny i pozwala wykorzystać czas spędzony w schronie w pożyteczny i pouczający sposób. Oprócz wystawy projekt obejmował szereg wydarzeń w przestrzeni zaaranżowanej na nowo. Zespół muzeum zorganizował serię wykładów kuratorskich, spotkań tematycznych, wycieczek, a także grę intelektualną i wieczór kreatywny. Ostatecznie dostępność odpowiednio wyposażonego miejsca zachęciła społeczność studencką, wykładowców oraz instytucje kulturalne miasta do organizowania wydarzeń w galerii NaUOA, która pozostaje bezpieczną przestrzenią w czasach wojny. Studenci zorganizowali pokazy filmowe, wieczór poezji i wydarzenia patriotyczne.

Wszystkie wyżej wymienione projekty mające na celu zachowanie zbiorów uniwersyteckich były realizowane równolegle z bieżącą pracą muzeum. Co ważne, mimo wojny muzeum nie zaprzestało działalności wycieczkowej (z wyjątkiem okresu 22.02–22.03.2022 r.), a aktywna praca edukacyjna (wystawy, oprowadzania, wydarzenia tematyczne) stała się elementem adaptacji i budowania odporności społeczności uczelni, miasta i osób wewnętrznie przesiedlonych. Paradoksalnie wojna stała się impulsem do wzrostu zainteresowania kulturą. Wizyty w muzeum, które gwałtownie spadły w pierwszym roku wojny na pełną skalę, stopniowo rosną, a w 2024 r. muzeum uniwersyteckie odwiedziło prawie 7 tys. osób, co jest znaczącą, choć znacznie niższą liczbą w porównaniu z 2019 r. (12 462 osoby). Oprowadzenie po muzeum stało się również jednym ze sposobów adaptacji osób, które uciekły ze strefy ogarniętej bezpośrednimi działaniami wojennymi i przybyły do Ostroga. W ten sposób Muzeum Historii NaUOA funkcjonuje na dwóch równoległych płaszczyznach: prowadzi bieżącą działalność i wdraża kroki mające na celu zachowanie najcenniejszych zbiorów, a także dostosowuje przestrzeń muzealną do wyzwań i warunków wojennych.

IL. 6

Wydarzenie w galerii Muzeum Historii NaUOA (Muzeum Historii NaUOA)

ZAKOŃCZENIE

Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę doprowadziła do znaczących zmian i strat w systemie edukacji i kultury tego kraju. Zniszczenia i uszkodzenia infrastruktury, odpływ wykwalifikowanych pracowników i zmniejszone

finansowanie to tylko niektóre z wyzwań, przed którymi stanął sektor kultury i edukacji w ciągu ostatnich trzech lat. W obliczu tych trudności uniwersytety i instytucje kulturalne poszukują rozwiązań, opracowują własne strategie adaptacji i kontynuują działalność mimo wojny.

Narodowy Uniwersytet „Akademia Ostrogska” nie zawiesił działalności po inwazji. W ciągu dwóch tygodni przywrócono proces edukacyjny, a instytucja szybko dostosowała się do nowej rzeczywistości. Uniwersyteckie

muzeum, działające od 1997 r. i zawierające cenne zbiory, stanęło przed nowymi wyzwaniami. Kluczowym zadaniem dla jego pracowników stało się stworzenie warunków do ochrony i konserwacji najcenniejszych eksponatów. Głównym narzędziem realizacji tego celu okazała się digitalizacja. Dzięki udziałowi w programach grantowych Ukrainiejskiej Fundacji Kultury, Funduszu Stabilizacyjnego na rzecz Kultury, Edukacji Federalnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Niemiec oraz Goethe-Institut pracownikom muzeum i zaangażowanym specjalistom udało się zdigitalizować najcenniejsze wydania z kolekcji starych i rzadkich książek, trzech kolekcji dzieł sztuki (108 pozycji) oraz zamieścić zdigitalizowane kopie na specjalnych zasobach internetowych, a jednocześnie wzbogacić je o komentarze naukowe.

W obecnych warunkach wojennych zachowanie ukraińskiego dziedzictwa kulturowego przez jego digitalizację jest ważne nie tylko z punktu widzenia zachowania pamięci historycznej, ale także w kontekście przyszłego rozwoju kraju, tożsamości narodowej i kulturowej jego obywateli. Cenne kolekcje sztuki ukraińskich autorów są dostępne w formie cyfrowej dla jak najszerszego grona odbiorców, ponieważ wystarczy smartfon i dostęp do Internetu, aby obejrzeć zdigitalizowane prace lub odwiedzić galerię

IL. 7

Oprowadzanie grupy turystycznej w podziemiach Muzeum Historii NaUOA. Podczas oprowadzania zgasto światło, więc przewodnik był zmuszony kontynuować wycieczkę z latarką (Muzeum Historii NaUOA)

online. Ostatecznie, zachowane i dostępne artefakty muzealne mogą być potężnym środkiem promowania kultury narodowej w kraju i poza jego granicami. Pozwala to również muzeum na dalsze pełnienie swoich funkcji, w tym promowanie swoich zbiorów, a także ich badanie i katalogowanie, nawet w trudnych warunkach wojennych.

Ważnym działaniem muzeum był projekt przekształcenia podziemnej galerii sztuki, która od początku wojny była wykorzystywana jako schron obrony cywilnej. Dzięki kreatywnemu podejściu i wsparciu grantowemu udało się stworzyć wielofunkcyjną przestrzeń „galerii-schronu”. Specjalnie zaprojektowana wystawa i sprzęt multimedialny wypełniły galerię, ale jednocześnie nie zaburzyły funkcji schronu. W ten sposób muzeum uniwersyteckie odzyskało możliwość organizowania wydarzeń kulturalnych i artystycznych oraz odwiedzania go nie tylko podczas nalotów, ale także podczas zwykłego zwiedzania. Wydarzenia kulturalne pomagają zwiększyć zdolności adaptacyjne członków społeczności w czasie wojny i stają się skutecznym mechanizmem kontynuowania życia kulturalnego uczelni i miasta oraz podtrzymywania ducha jego mieszkańców.

Działalność muzeum uniwersyteckiego stała się ważnym czynnikiem w procesie przystosowywania się do wyzwań wojny. Obok działań na rzecz zachowania zbiorów kontynuuje ono swoją dotychczasową misję, dzięki czemu buduje odporność społeczności poprzez kulturę. Umożliwia to nie tylko przeciwdziałanie zagrożeniom i adaptację do zmieniającej się rzeczywistości, ale także zapewnia ciągłość funkcjonowania oraz odbudowę życia kulturalnego.

Bibliografia

- Kozak Z., *The Role of University Museums and Heritage in the 21st Century*, „The Museum Review” 2016, vol. 1, <https://themuseumreviewjournal.wordpress.com/2016/12/12/vol1no1kozak/> [dostęp: 31 I 2025].
- Tur O., Shabunina V., Sarancha V., *Digitalisation of Archive Funds, Museum and Library Collections as a Factor of the Preservation of the National Cultural Heritage of Ukraine*, „Library Science Record Studies Informology” 2023, vol. 3.
- Weber C., *University Collection*, European History Online (EGO), Mainz 2012, <https://www.ieg-ego.eu/weberc-2012-en> [dostęp: 20 V 2025].
- Збереження та діджиталізація стародруків та рідкісних книг із колекції НаУОА*, <https://prolibris.ua.edu.ua/> [dostęp: 31 I 2025].
- Кабінет Міністрів України. Постанова від 10 березня 2022 р. № 245 Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text> [dostęp: 31 I 2025].
- Культурна євроінтеграція та опір стиранню: про що говорили на Шостому Міжнародному Ярмарку Грантів у Сфері Культури*, <https://shorturl.at/Napm6> [dostęp: 31 I 2025].
- Музей історії Острозької академії*, <https://museum.ua.edu.ua/> [dostęp: 31 I 2025].
- Музей історії Острозької академії. Онлайн-галереї*, <https://museum.ua.edu.ua/galleries/> [dostęp: 31 I 2025].
- Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Культура та інформаційна політика», Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022, <https://shorturl.at/QuXYU> [dostęp: 31 I 2025].
- Стан фінансування культури та мистецтва з місцевих бюджетів у 2022 році: основні тенденції*. Аналітичний звіт, Київ 2023, <https://shorturl.at/WKJ1d> [dostęp: 31 I 2025].
- Стратегії адаптації культури та креативних індустрій до умов війни. Аналітична записка за результатами дослідження, <https://shorturl.at/kG4Qs> [dostęp: 31 I 2025].